

G. I. TOHĂNEANU despre G. IVĂNESCU

Textul care urmează este extras, cu acordul autorului, din cartea *G. I. Tohăneanu – Optimus Magister*, semnată de I. Funeriu (Editura Universității de Vest, Timișoara, 2017) și reprezintă interviul luat de acesta Profesorului G. I. Tohăneanu.

Profesorul Tohăneanu considera pretențioasă și nejustificată ideea de a fi numit șef de școală stilistică timișoreană. Mai mult, contesta chiar denumirea de ȘCOALĂ STILISTICĂ TIMIȘOREANĂ. Singurul dintre profesorii filologi de la Timișoara care ar fi împlinit exigențele necesare pentru a crea o atare școală a fost profesorul Gheorghe Ivănescu. Dar iată cuvintele sale:

Un singur om avea, „cu asupra de măsură”, toate calitățile necesare unui „șef de școală” și ar fi putut face „școală”, nu de stilistică, ci de lingvistică, aici, la Timișoara : profesorul Gheorghe Ivănescu, care a poposit, din păcate vremelnic, la universitatea noastră. Din fericire, în ciuda firii sale năbădăioase și ciufute, savantul – care, în răstimpurile de destindere, se umaniza devenind fermecător – a izbutit a-și apropia câțiva tineri destoinici de la catedră, în stare să intuiască ce comori de știință a limbii poartă cu sine reputatul profesor ieșean, suportându-i, în consecință, hachițele. De altfel, când a venit la Timișoara, în afară de nenumărate studii și articole risipite cu dărnicie prin revistele de specialitate, în țară și aiurea, numele său căpătase „guten Klang im Lande” datorită unei cărți de referință pentru lingvistica și filologia românească a veacului : *Problemele capitale ale vechii române literare*, tipărită la Iași, în 1947. Sub îndrumarea, competentă și pasionată, a lui Gheorghe Ivănescu au ucenicit și s-au format câteva generații de absolvenți ai facultății noastre, în perioada anilor 1964–1969. Profund „marcați” – în sensul bun al cuvântului – de

personalitatea lui Gheorghe Ivănescu au rămas profesorii V. Frățilă, V. Țăra, Ileana Oancea, Doina David, care au pășit pe urmele lui fecunde, obținând realizări valoroase în domeniile dialectologiei, istoriei limbii române, lingvisticii romanice și generale. Toate aceste domenii, cu multele și complicatele lor ramificații, îi erau familiare savantului, care se manifesta tumultuos și exploziv, cu îndrăznețe idei originale, în fiecare din ele. Gheorghe Ivănescu era un erudit în sensul nobil al cuvântului, gata să dăruie și să se dăruie, cu o generozitate pilduitoare, pentru întreaga tagmă a confrăților. Toată viața a citit, cartea era adevărata lui religie, dar lecturile sale erau totdeauna critice. Se găsea în război înverșunat cu toată lumea specialiștilor, iar spiritul polemic, adeseori excesiv, „colora” subiectiv și pătimăș expunerile sale publice, se pare că mai ales cursurile ținute în fața studenților. Era în firea lui să ia atitudine, să riposteze violent, să hărțuiască, să spulbere și să distrugă, dar ideile pe care le propunea, în locul celor respinse, erau totdeauna cutezătoare și derutant de originale.

Într-adevăr, la cursurile sale, atacurile împotriva tuturor cunoșteau o expresie atât de vehementă și o atitudine atât de drastică, încât uneori ne speria. Îmi e încă proaspătă în memorie o lecție de romanistică din anul 1968. La un moment dat a venit vorba de indoeuropenistul Oswald Szemerényi, cu care, bineînțeles, nu era de acord în problema transformărilor fonetice. La început demonstrația sa a fost la obiect, sobră și calmă, dar pe măsură ce argumentele se acumulau creștea și tensiunea expunerii, iar profesorul se îndepărta vizibil de la subiect. Invectivele au început să curgă, fața i s-a congestionat, s-a uitat turbure la noi și, în lipsă momentană de probe noi, a exclamat furios, pe cel mai înalt portativ posibil : e ungur !!!

Altădată, vorbind despre un filolog autohton, l-a numit : „măgarul lingvisticii românești” (pe noi ne-a pufnit răsul, căci I. C. era în bibliografia pentru examen), ceea ce dovedește că pornirile lui radicale nu aveau, cum s-ar putea crede, motivație xenofobă.

Dar ar fi o mare și de neiertat injustiție să-i las pe cititorii care nu l-au cunoscut să creadă că aceste ieșiri erau latura

esențială a personalității și existenței sale și că studenții l-au perceput ca atare. Nici vorbă de așa ceva. Toți studenții, fără excepție, au înțeles că au avut șansa enormă să-l cunoască, să-l asculte și să învețe carte de la profesorul Ivănescu, unul dintre cei mai mari învățați ai noștri din acea vreme.

Pe fondul cunoscutei sale reacții virulente, umbla vorba, printre studenți, despre unele neînțelegeri (ca să mă exprim eufemistic) pe care le-ați fi avut cu el. Un sămbure de adevăr a fost la mijloc, nu-i așa ?

Profesorul Tohăneanu vorbește, în dialog cu autorul cărții amintite, despre neînțelegerile cu Gheorghe Ivănescu, sugerând că se prea poate ca ele să fi fost puse la cale de zelul unor binevoitori.

Ajung la o răscruce, unde trebuie să apelez la bunăvoința eventualilor cititori ai acestor pagini : îi rog să creadă în deplina sinceritate a dezvoltărilor care urmează. Nu mi-am inventariat exact însușirile, dar despre una sunt sigur că o am : sentimentul, uneori acut, al propriilor margini. Am și trăiesc cu intensitate acest sentiment, pe care nu preget să-l calific drept binecuvântat, căci, bântuit de el, am cunoscut, râvna „dez-mărginirii”. Vorba asta cu sunet atât de obsedant se ivește de câteva ori în versurile lui Blaga :

Prinși de duhul înverzirii
prin grădini ne-nsuflețim.
Pe măsura naltă-a firii
gândul ni-l dez-mărginim.

Conștient de acest „atu” – că-mi cunosc foarte bine limitele – am acceptat cu seninătate ideea că nu sunt eu buricul pământului. Convingerea asta, tămăduitoare în multe împrejurări ale vieții, mi-au întărit-o următoarele rânduri din Tudor Vianu, *Jurnal* :

În toată activitatea ta vei fi neliniștit de o întrebare și purtat de un dor. Printre tinerii adunați în jurul catedrei, câte lumini se vor aprinde, ce vocații își vor lua avântul ; dar mai cu seamă fi-va printre ei un spirit mai bun ca al tău, o inimă mai încinsă, capabilă să facă ceea ce ai dorit și n-ai putut duce până la capăt ? Ai dori ca omul acesta să existe și să-i poți fi de ajutor.

Am intrat decenii de-a rândul în sala de curs însuflețit de gândul că printre ascultătorii mei există „un spirit mai bun” decât al meu, „o inimă mai încinsă”. Atunci, cum nu era să admit că un om ca Gheorghe Ivănescu îmi este, din unele puncte de vedere, superior? Cu atare sentimente l-am întâmpinat la Timișoara, transmițându-i, cu seninătate deplină, șefia de catedră, pe care o deținusem până atunci. Făcând loc altuia, mai vrednic, am fost o scurtă vreme fericit. Vedeam în el nu numai un „șef” firesc, ci, mai cu seamă, un aliat posibil. Dar nu a fost să fie așa. După puține săptămâni, relațiile dintre noi, la început normale, devin tensionate. Treptat, „ajutat” în asta și... de pe margini, Gheorghe Ivănescu a început să vadă în mine un rival (?), ba chiar un vrăjmaș și să mă trateze ca atare. Destul că m-a insultat în Consiliul profesoral al facultății cu vorbe pe care decența mă împiedică să le reproduc. Nu m-am putut stăpâni și am răspuns mai dur decât se cuvenea. Puntea, care scârția, s-a rupt atunci definitiv. Curând am regretat, dar nu bănuiam că acest regret mă va însoți, agravându-se, toată viața. Gheorghe Ivănescu era influențabil și irascibil; mă tem că cel puțin un... „coleg” i-a strecurat vorbe otrăvite în ureche și în suflet, care, în străfunduri, nu putea fi decât candid.

Să știți că și profesorul Ivănescu a regretat, deși nu cred că v-a mărturisit-o vreodată. Mi-a spus-o mie, în gară la Arad, așteptând trenul spre Budapesta. Asta s-a întâmplat în august 1985. Plecat de la Iași, făcuse o „haltă” la Timișoara în drum spre un congres de latină vulgară ce urma să aibă loc în Ungaria. Seara dinaintea plecării a luat masa împreună cu foștii lui elevi de la Timișoara, printre care mă aflam și eu, la restaurantul hotelului „Central”, unde fusese găzduit. Cum trenul pleca din Arad pe la ora 4 dimineața, m-am hotărât „să mă sacrific” eu, adică să nu gust niciun pământ, pentru a-l putea conduce cu mașina la gară. Am plecat pe la două noaptea, luându-ne o rezervă asigurătoare de timp, și, pe la trei dimineața, am ajuns la Arad. Pe peron, auzim la megafoanele gării, anunțul fatal: „trenul „Orient-Expres” din direcția București în direcția Budapesta sosește în gară cu o întârziere de 120 de minute...”. Cred că a fost prima și ultima oară în viață când m-am bucurat că un tren întârzie, căci n-am sperat

vreodată să pot sta de vorbă câteva ore bune cu profesorul Ivănescu, fără să-l stânjenesc și fără să trăiesc sentimentul că-i fur timpul. Or, în împrejurările date, nu putea fi vorba de așa ceva. Profesorul nu părea deloc obosit, în ciuda vârstei înaintate și a nopții albe scurse ; mi-a depănat amintiri, mi-a dezvoltat proiecte, m-a întrebat de profesorii și de colegii mei de la Timișoara. Era la curent cu tot și cu toate. Curiozitatea și pasiunea pentru știință, dar și pentru destinul cunoscuților rămăseseră robuste, contrastând puternic cu trupul său împușinat, care trăda povara anilor, dar, mai ales, consecințele bolii care-l măcina. La un moment dat, am început să vorbesc despre dumneavoastră în termeni superlativi, prefăcându-mă că habar nu am despre acea dezbinare din vremea studenției mele. Nu m-a contrazis. Atunci am simțit cât de mult vă prețuiaște în adâncul sufletului și cât regret îl încearcă pentru divergențele trecute. Mi-a spus, cu un glas scăzut și oarecum concesiv, că latină știți mai bine decât el și, pe un ton în care am simțit sinceritatea, dar și generozitatea, că aveți cea mai bună... sintaxă dintre lingviști. Atunci, în dimineața aceea senină și răcoroasă de august, l-am văzut pentru ultima oară, cu batista în mână, fluturând-o în semn de salut de la geamul „Orient-Expres”-ului ce se îndepărta încet, purtându-l spre... vest.

Curândă vreme, Gheorghe Ivănescu a părăsit Timișoara, poposind la Craiova, unde abia fusese înființată Universitatea. În cele din urmă, după un ciudat periplu, s-a întors în „dulcele târg al Ieșilor”. Suferea de o boală necruțătoare : a biruit-o, un timp, stăpânit de râvna de a încheia *Istoria limbii române*, masiv tratat nesupus vremelniciei, care se alătură cu cinste marilor lucrări asemănătoare ale lui B. P. Hasdeu, Al. Philippide, Ovid Densusșianu, Sextil Pușcariu, Al. Rosetti. Când opera vieții s-a încheiat, desăvârșindu-se, „trecătorul trup” a cedat. Despre Gheorghe Ivănescu se poate, într-adevăr, spune, fără nicio metaforă, că „s-a stins”, pentru că, toată viața, „arsese”.

Scribens mortuus est „stins cu condeiul în mână”, cum zice Cicero despre Platon, elogiindu-l lapidar, așa cum numai latina știe s-o facă.

Domnul Tohăneanu nu a ascuns conflictul său deschis cu profesorul Ivănescu, a spus-o franc în prima parte a acestei cărți și a mai declarat, tot acolo, că regretă sincer acea dispută absurdă. Gheorghe Ivănescu a fost un savant, din „familia” lui Hasdeu sau Iorga. Marile construcții teoretice ale acestuia, ideile lui originale de multe ori în răspăr cu opiniile oficiale sau, mă rog, oficializate, au lăsat urme adânci în lingvistica românească și internațională. Bineînțeles că anvergura aceasta a științei sale a marcat profund filologia timișoreană. Profesorul Ștefan Munteanu vorbește în cel mai înalt grad admirativ despre Gheorghe Ivănescu, dar nu ascunde imprevizibilitatea reacțiilor sale : „Amabilitatea și delicatețea lui alternează uneori, ca la orice timid cum este, cu vehemența. Un generos afabil și entuziast, în aceeași măsură ușor inflamabil când nu te aștepți”¹. Și cine poate spune că temperamentul lui Tohăneanu nu era la fel de capricios ? Și atunci cum să nu iasă scânteii ? L-am cunoscut bine pe domnul Tohăneanu, știu că reacționa uneori necontrolat, că era subiectiv câteodată și se lăsa condus de unele porniri umorale, dar să fim cinstiți până la capăt : nu era capabil să coboare atât de jos și să uneltească împotriva cuiva pe la autoritățile zilei pe care le detesta și cu care nu s-ar fi solidarizat nici în ruptul capului. Am avut ocazia neașteptată de a vorbi despre subiect și cu Gheorghe Ivănescu în gară la Arad (Vezi *supra*, p.). Acolo, marele profesor mi-a spus vorbe de apreciere, nu de ocară, despre domnul Tohăneanu, din care am înțeles că și el regreta inutilele dispute. Îmi aduc aminte că l-am întrebat dacă n-o fi fost cumva vreun Iago la mijloc ; s-a uitat la mine ușor jenat și a zâmbit : „au fost și încă mai mulți”... Oricum, să fie clar pentru posteritate : nu G. I. Tohăneanu l-a alungat pe Ivănescu din Universitate ! Și să mai fie clar pentru Ignat Florian Bociort că acolo, în Câmpiile Elizee, cei doi Gheorghe se întâlnesc, își strâng mâinile ca doi vechi prieteni de demult și dezbat în latinește „lucrurile lumii acesteia/ bătute de vânturi ca trestia”, în timp ce acei Iago – cu sau fără mustață, dar *ejusdem farinae* – din replica lui Ivănescu, uneltesc mai departe *ad inferos*, în esperanto.

¹ Ștefan Munteanu, *Scrisori din Vindobona*, Editura Mirton, 2002, p. 376.